

EKOLOJİ MAARİFLƏNDİRMƏ VƏ MƏDƏNİYYƏT EKOLOJİ POZUNTULARIN PROFİLAKTİKASINDA BAŞLICA AMİLDİR

UMAYRA TAĞIYEVA¹

Annotasiya

Bu məqalədə Azərbaycanın ekoloji maarifləndirmə və ekoloji mədəniyyət sahəsində əldə etdiyi nailiyyətlər və qarşıda duran problemlər təhlil olunur. Ətraf mühitin qorunması və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi dövlətin prioritet istiqamətlərindən biri kimi önə çəkilir. Son illərdə Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi və digər dövlət qurumlarının təşəbbüsləri ilə həyata keçirilən maarifləndirici tədbirlər və ekoloji qanunvericilikdəki yeniliklər ekoloji balansın qorunmasında mühüm rol oynayır. Bununla yanaşı, meşələrin bərpası, tullantıların idarə olunması, təbii ehtiyatlardan səmərəli istifadə və yaşıllıqların genişləndirilməsi kimi tədbirlər də ölkədə ekoloji tarazlığın qorunmasına və ətraf mühitin sağlamlaşdırılmasına yönəlib. Məqalədə, xüsusilə ekoloji maarifləndirmə və mədəniyyətin artırılmasının ətraf mühitə mənfi təsirlərin qarşısının alınmasında vacib olduğu vurğulanır. Bununla yanaşı, əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi sahəsində qanunvericilikdə boşluqlar olduğu və bu istiqamətdə daha təkmil tədbirlərin tətbiqinə ehtiyac olduğu qeyd edilir.

Açar sözlər: ekoloji maarifləndirmə, ekoloji mədəniyyət, ətraf mühitin qorunması, təbii ehtiyatlar, tullantıların idarə edilməsi, meşə bərpası, iqlim dəyişikliyi, dayanıqlı inkişaf.

I. Giriş

Ölkədə ətraf mühitin qorunması və ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsi dövlət tədbirləri sırasında mühüm yer tutur.

Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın icrası üzrə bioloji müxtəlifliyin qorunması, tullantıların səmərəli idarə edilməsi, ətraf mühitin monitorinqi sisteminin modernləşdirilməsi, mineral xammal resurslarının ekoloji standartlara uyğun rəşional istifadəsinin təmin edilməsi ilə bağlı nəticə əsaslı fəaliyyətlərə üstünlük verilmiş, indikatorlar üzrə hədəflərə nail olunmuşdur [10].

Son illər bu sahəni tənzimləyən bir sıra normativ hüquqi aktlar qəbul edilərək, praktiki addımlar atılıb.

II. Ətraf Mühitin Qorunmasında

Ekoloji Təhsil və Maarifləndirmə Strategiyaları

“Azərbaycan Respublikasında meşələrin davamlı inkişafına dair 2025-2030-cu illər üçün Dövlət Proqramı”nın layihəsi hazırlanıb [8]. Eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti ilə birlikdə “Neftlə çirklənmiş torpaqların təmizlənməsi və çirklənmə mənbələrinin aradan qaldırılmasına dair 2024-2030-cu illər üçün Dövlət Proqramı”nın layihəsi hazırlanma mərhələsindədir.

Ovçuluq, yerin təkinin istifadəyə verilməsi ilə bağlı bir sıra qanunvericilik layihələri, habelə “Təhlükəli və təbii fəlakət törədə bilən təhlükəli hidrometeoroloji hadisələrin meyarları haqqında Təlimat” təsdiq edilib.

Azərbaycan Respublikasının 4 qanun layihəsi - “Qablaşdırma və qablaşdırma tullantılarının dövryyəsi haqqında”, “Heyvanlarla məsuliyyətli davranış haqqında”, “Ekoloji maarifləndirilmə və ekoloji mədəniyyət haqqında” və “Atmosfer havasına atılan istixana effekti yaradan qazların idarə edilməsi haqqında” layihələr hazırda qurumlarda razılaşdırılma mərhələsindədir.

Bununla yanaşı, akvakulturanın inkişafı, meşə təsərrüfatına dəyən zərərin və itkilərin ödənilməsi mexanizminin təkmilləşdirilməsi məqsədilə bir sıra qanun və ölkə başçısının fərman və sərəncamlarında dəyişiklik layihələri razılaşdırılır.

¹ Azərbaycan Respublikası Ekologiya və təbii sərvətlər nazirinin müavini / email: umayra.taghiyeva@eco.gov.az

Lakin əfsuslar olsun ki, ölkəmizdə həllini gözləyən bir sıra ekoloji problemlər hələ də mövcuddur. Obyektiv təhlil göstərir ki, bu problemlərdən bəziləri sovetlər dövründəki ətraf mühitə yanaşmanın nəticəsidir, məsələn, su hövzələrinin, o cümlədən Xəzər dənizinin məişət və sənaye suları ilə çirkləndirilməsi, atmosfer qatına zərərli qazların yol verilən normadan artıq atılması, torpaqların eroziyaya uğraması və şoranlaşması və s.

Problemlərin həllindən danışanda, təbii ki bu proses mürəkkəb və çoxcəhətlidir, çünki bir tərəfdən bəzi hallarda böyük maliyyə vəsaitləri tələb olunur, bəzi hallarda dəyişən iqlimlə bağlı risklər artır, lakin bəzi hallarda qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi və maarifləndirmə işlərinin düzgün təşkili öz müsbət rolunu oynayır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 39-cu maddəsində dövlətin ekoloji tarazlığın saxlanılmasına, yabanı bitkilərin və vəhşi heyvanların qanunla müəyyən edilmiş növlərinin qorunmasına təminat qeyd edilmişdir. Heyvanlarla rəhmsiz rəftara görə sanksiyaların sərtləşdirilməsi, bu istiqamətdə geniş ictimai təbliğat və nəzarət sisteminin formalaşdırılması məsələsi tərəfimizdən aktuallaşdırılmışdır.

Məlum olduğu kimi, yaşıllıq sahələri, təbiətə estetik gözəllikdən başqa bütün canlıların həyatının davam etməsi üçün zəruri olan oksigen mənbəyidir. Xüsusilə Bakı şəhərində və digər şəhərlərimizdə yaşıllıq sahələri dünya üzrə ümumi orta normadan aşağıdır. (1 adama 5 m² yaşıllıq, dünya üzrə 20-25 m²).

Hal-hazırda Azərbaycan meşələrinin ümumi sahəsi ölkə ərazisinin 12,08%-ni təşkil edir, bu da, orta dünya səviyyəsindən 2-dəfə azdır [8].

Meşə ərazilərimizin 261 min ha (25%) meşə fondu sahəsinin işğaldan azad edilmiş ərazilərin payına düşən hissəsi düşmən tərəfindən son 30 ildə məhv edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin 259-cu maddəsinə əsasən meşələrdə və ya xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərində, eləcə də meşə fonduna daxil olmayan ağacların, kolların və ya digər yaşıllıqların qanunsuz kəsilməsi (götürülməsi) vurulmuş ziyanın miqdarından asılı olaraq cinayət məsuliyyətinə səbəb olur [10].

Yaşıllıqların qanunsuz kəsilməsi hallarının qarşısının alınması məqsədilə bu növ cinayət əməlinə görə tətbiq ediləcək cərimələrin sərtləşdirilməsi, təqsirləndirilən şəxs haqqında tətbiq edilən cəzanın daha ədalətli olmaqla, şəxsin vurduğu ziyanın həcminə adekvat olaraq cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi ilə bağlı təkliflər irəli sürülmüşdür.

Ekoloji pozuntu anlayışının kökündə ekoloji mədəniyyət durur. Ekoloji mədəniyyət isə heç də təkcə yerə tullantı atmamaq və ya ağac kəsməmək deyildir, bununla yanaşı enerjidən, sudan, qazdan, eləcə də təbiətdən və ətrafdan, gələcək nəsillər naminə təbii sərvətlərimizdən səmərəli, qənaətlə istifadə etməkdir.

“Əhalinin ekoloji təhsili və maarifləndirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu 2002-ci ildə qəbul edilmişdir. Etiraf etməliyik ki xeyli illər keçib, qanunda öz aktuallığını itirən normalar mövcudur. Ekoloji təhsil və maarifləndirmə sahəsində beynəlxalq təcrübə əsas götürülməklə ekoloji mədəniyyətin formalaşdırılması ilə əlaqədar yeni yanaşmaların qanunvericilikdə öz əksini tapması zərurəti yaranıb. Bu səbəbdən tərəfimizdən “Ekoloji maarifləndirilmə və ekoloji mədəniyyət haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi hazırlanmış və razılaşdırılması üçün artıq aidiyyəti qurumlara təqdim edilmişdir.

Ekoloji hüquqpozumların qarşısının alınması üçün ətraf mühitin mühafizəsi, yaşıllıqların mühafizəsi, atmosfer havasının mühafizəsi, tullantıların idarə olunması, su ehtiyatlarının qorunması ilə əlaqədar son 3 il ərzində 4042 maarifləndirici tədbir keçirilmişdir.

Nazirlik tərəfindən “Şəfəq” Ekoturizm və “İntellekt” Sərhədsiz Maarifçi Gənclər ictimai birliklərində, Lənkəran-Astara Regional Gənclər və İdman İdarəsində, müxtəlif bələdiyyə və təşkilatlarda genişmiqyaslı maarifləndirici tədbirlər həyata keçirilmiş, habelə universitetlərdə dəyirmi maasalar təşkil edilmişdir.

"Tullantını azalt", "Təkrar istifadə et", "Təkrar emal et", "Ting ək", "Təbiətə dost ol!" sloqanlarının birləşməsindən yaranan 5T Gündəliyi elan edilmişdir.

Qlobal Təkrar Emal Günü ilə əlaqədar Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin təşkilatçılığı, Yasamal Rayon İcra Hakimiyyətinin, müxtəlif tərəfdaş qurumların dəstəyi ilə “Tullantıları hədiyyələrə dəyiş” festivalı keçirilib.

Elm və Təhsil Nazirliyi tərəfindən “Ən yaxşı elmi məruzə” müsabiqəsi, “Yaşıl dünyaya baxış” mövzusunda təlim, “İqlim dəyişmələrinin yaranma səbəbləri” mövzusunda seminar, müxtəlif ekoloji məzmununda təlimlər, elmi seminarlar, “Təbiət elmlərinin aktual problemləri” mövzusunda XII Beynəlxalq elmi-praktik konfrans, “Yaşıl təhsil” elmi-praktik konfrans, “Qlobal ekoloji problemlər: səbəbləri, həlli yolları, yaşıl kimya” mövzusunda elmi seminar, “Yaşıl dünya naminə həmrəylik” mövzusunda elmi-praktik konfrans keçirilib. Həyata keçirilən bu silsilə tədbirlər ekoloji məsuliyyətin yaranmasına öz töhfəsini verir.

III. Nəticə

Beləliklə, onu qeyd etməliyik ki, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının 2022–2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın əsas məqsədlərindən biri də ölkədə yüksək keyfiyyətli ekoloji mühitin təmin edilməsidir [10].

Eyni zamanda, Azərbaycanın 2030-cu ilə qədər sosial-iqtisadi inkişafa dair beş milli prioritetlərindən biri “Təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi” kimi müəyyən edilmişdir. Milli Prioritetlər sənədinə əsasən ölkənin yaşıl enerji məkanına çevrilməsi qarşıda duran əsas vəzifələrdəndir.

Həmin prioritetə uyğun olaraq, ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadənin təmin edilməsi məqsədilə ölkəmizdə 2024-cü il “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan edilib.

İqlim dəyişmələrinin qarşısının alınması sahəsində Azərbaycanın həyata keçirdiyi fəaliyyət beynəlxalq ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Məhz bu səbəbdən, iştirakçıların sayına və səviyyəsinə, müzakirəyə çıxarılan məsələlərin aktuallığına görə dünyada ən mötəbər tədbirlərdən biri hesab edilən Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransının 29-cu sessiyası (COP29) dünya ölkələrinin yekdil qərarı ilə 2024-cü ildə Azərbaycanda keçiriləcəkdir.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Azerbaijan Amelioration JSC. URL: www.mst.gov.az (last access: 15.08.2024).
2. Azerbaijan Fourth National Communication to UNFCCC – Baku, 2021.
3. Azerbaijan State Statistic Committee. URL: www.stat.gov.az (last access: 15.08.2024).
4. COP29. URL: www.cop29.az (last access: 15.08.2024).
5. Mammadov R.M., Hasanov M.S., Ahmadova C.N., Taghiyeva U.R. Study of the impact of modern climate changes on some diseases in Azerbaijan (in Azerbaijani / Məmmədov R.M., Həsənov M.S., Əhmədova C.N., Tağıyeva U.R. Azərbaycanda müasir iqlim dəyişmələrinin bəzi xəstəliklərə təsirinin tədqiqi).
6. Taghiyeva U. R., Hasanov M.S., Ahmadova J.N., Ahmadova Q.B., Mammadova A.F. Risk of Abnormally hot day for the Population of Baku and Assesment of efficiency of possible Adaptation actions. Journal of Climatology and Weather Forecasting, Research Article, Vol 6(0): 228 DOI: 10.4172/2332-2594.1000228, USA, 2018.
URL: <https://www.omicsonline.org/open-access/risks-of-abnormally-hot-days-for-the-population-of-baku-and-assesment-of-efficiency-of-possible-adaptation-actions-2332-2594-1000228-100035.html> (last access: 15.08.2024).
7. Taghiyeva U. R., Hasanov M.S., Ahmadova J.N. The possible actions directed to decrease in risks and adaptation of population to climate change consequences in Azerbaijan. Евразийский союз ученых (ЕСУ). Ежемесячный научный журнал. Москва, 2016, № 3(24), часть 5, с. 63-69.
8. The website of Ministry of Ecology and National Resources. URL: www.eco.gov.az (last access: 15.08.2024).
9. URL: www.science.az (last access: 15.08.2024).
10. URL: www.president.az (last access: 15.08.2024).

ECOLOGICAL EDUCATION AND CULTURE AS A KEY FACTOR IN THE PREVENTION OF ECOLOGICAL VIOLATIONS

UMAYRA TAGHIYEVA¹

Abstract

This article analyzes Azerbaijan's achievements and challenges in the field of ecological education and ecological culture. Environmental protection and ensuring ecological safety are highlighted as key priorities of the state. In recent years, initiatives by the Ministry of Ecology and Natural Resources and other government bodies, including educational activities and innovations in ecological legislation, play a significant role in maintaining ecological balance. Measures such as reforestation, waste management, efficient use of natural resources, and expanding green spaces are also aimed at preserving the ecological balance and improving the environment. The article emphasizes the importance of raising ecological awareness and culture to prevent negative impacts on the environment. Additionally, it is noted that there are legislative gaps in public ecological education and awareness, and the need for more comprehensive measures in this area is highlighted.

Keywords: *ecological education, ecological culture, environmental protection, natural resources, waste management, reforestation, ecological legislation, ecological safety, climate change, sustainable development.*

ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРОСВЕЩЕНИЕ И КУЛЬТУРА КАК ОСНОВНОЙ ФАКТОР ПРОФИЛАКТИКИ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ НАРУШЕНИЙ

УМАЙРА ТАГИЕВА²

Резюме

В данной статье анализируются достижения и проблемы Азербайджана в области экологического просвещения и экологической культуры. Охрана окружающей среды и обеспечение экологической безопасности выделяются как ключевые приоритеты государства. В последние годы инициативы Министерства Экологии и Природных Ресурсов и других государственных органов, включая просветительские мероприятия и новшества в экологическом законодательстве, играют важную роль в поддержании экологического баланса. Меры, такие как восстановление лесов, управление отходами, эффективное использование природных ресурсов и расширение зеленых зон, также направлены на сохранение экологического равновесия и улучшение окружающей среды. В статье подчеркивается важность повышения экологического сознания и культуры для предотвращения негативного воздействия на окружающую среду. Также отмечается, что в законодательстве по экологическому просвещению населения существуют пробелы, и подчеркивается необходимость более комплексных мер в данной области.

Ключевые слова: *экологическое просвещение, экологическая культура, охрана окружающей среды, природные ресурсы, управление отходами, восстановление лесов, изменение климата, устойчивое развитие.*

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 27.08.2024

Çapa qəbul tarixi: 10.10.2024

¹ Deputy minister of ecology and natural resources of the Republic of Azerbaijan/ email: umayra.taghiyeva@eco.gov.az

² Заместитель министра экологии и природных ресурсов Азербайджанской Республики/ электронная почта: umayra.taghiyeva@eco.gov.az